

Ірина ТАРАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

<https://orcid.org/0000-0001-5009-9641>

<https://doi.org/10.33989/pnpu.1308.c4241>

РОЗДІЛ VIII

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СПОРТИВНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Анотація. У розділі монографії здійснено теоретико-методологічне обґрунтування спортивно-патріотичного виховання як важливої складової професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Уточнено сутність поняття «спортивно-патріотичне виховання» як інтегрованого педагогічного процесу, спрямованого на формування патріотичних цінностей, громадянської ідентичності, морально-вольових якостей, соціальної відповідальності та готовності до реалізації виховного потенціалу спорту у професійній діяльності. Визначено теоретико-методологічні підходи, принципи, структуру та функції спортивно-патріотичного виховання. Розкрито історико-педагогічні передумови його становлення в Україні, охарактеризовано сучасні тенденції та виклики в умовах війни. Обґрунтовано педагогічні умови ефективної реалізації спортивно-патріотичного виховання у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Представлено авторську структурно-функціональну модель, що охоплює цільовий, ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний і результативний компоненти. Визначено особливості методичного забезпечення та практичної реалізації запропонованої моделі в освітньому процесі. Доведено, що інтеграція спортивно-патріотичного компонента у професійну підготовку сприяє формуванню професійної готовності, громадянської зрілості та ціннісної стійкості майбутніх фахівців.

Ключові слова: спортивно-патріотичне виховання; професійна підготовка; майбутні фахівці; фізична культура і спорт; громадянська ідентичність; патріотичні цінності; авторська модель.

Вступ. Сучасний етап розвитку українського суспільства актуалізує потребу в переосмисленні виховного потенціалу освіти, фізичної культури і спорту в контексті утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування соціально відповідальної, морально стійкої та патріотично зорієнтованої молоді. В умовах повномасштабної війни, загострення безпекових викликів і трансформації ціннісних орієнтацій

молодого покоління особливої ваги набуває проблема виховання особистості, здатної до усвідомленої участі в суспільному житті, відповідального ставлення до держави, громади та власної професійної місії. Державна політика у сфері освіти прямо орієнтує національну систему виховання на утвердження української національної та громадянської ідентичності, розвиток патріотичної свідомості, громадянської компетентності, поваги до історико-культурної спадщини та готовності молоді до виконання суспільно значущих ролей [12; 15].

У цьому контексті фізична культура і спорт постають не лише як сфера фізичного вдосконалення особистості або досягнення спортивного результату, а як важливий соціально-педагогічний простір формування ціннісних орієнтацій, морально-вольових якостей, дисциплінованості, командності, стійкості, лідерства та патріотичних переконань. Нормативно-правове поле України визначає фізичну культуру і спорт як суспільно значущу сферу [13], а наукові дослідження підкреслюють її виховний потенціал у формуванні патріотичних і громадянських якостей [11].

Важливою теоретичною основою для осмислення означеної проблеми є положення про те, що патріотичне і громадянське виховання в сучасних умовах стало одним із беззаперечних пріоритетів освіти [2]. Водночас утвердження української національної та громадянської ідентичності розглядається як одна з базових передумов здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам, що знаходить глибоке теоретичне обґрунтування у сучасних дослідженнях, зокрема у працях, присвячених проблематиці національної ідентичності та її виховання [5, с. 5-10; 6 с. 6].

Особливого значення проблема спортивно-патріотичного виховання набуває у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Сучасний фахівець цієї галузі має бути готовим не лише до організації навчально-тренувального процесу, а й до реалізації виховної функції спорту як засобу формування патріотичних цінностей, громадянської позиції, національної самосвідомості та соціальної відповідальності. У наукових працях наголошується, що професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури має бути пронизана ідеями патріотизму, заснованими на національних традиціях і цінностях, а готовність до спортивно-патріотичного виховання слід розглядати як складне особистісне утворення, що поєднує теоретико-методичні знання, педагогічні вміння та практичну здатність організовувати відповідний виховний процес [8; 11].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що в педагогічному дискурсі достатньо ґрунтовно розроблено питання патріотичного, громадянського та національно-патріотичного виховання, що знайшло відображення у працях українських учених, зокрема І. Беха, К. Журби, О. Отравенко, Д. Пелипаса. Водночас проблема спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту ще не набула цілісного теоретико-методологічного осмислення. Узагальнення сучасних досліджень дає підстави стверджувати, що подальшого обґрунтування потребують сутність поняття «спортивно-патріотичне виховання», його

структура, провідні методологічні підходи, педагогічні умови, а також форми і методи інтеграції цього напрямку в систему професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту [2; 5; 6; 11].

Отже, звернення до проблеми теоретико-методологічних засад спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є своєчасним і науково обґрунтованим. Воно зумовлене як суспільною значущістю завдань, що стоять перед українською освітою в умовах війни та соціальних трансформацій, так і реальними потребами вдосконалення змісту професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту. Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності, структури, педагогічного потенціалу та умов ефективної реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

1. Теоретичні основи спортивно-патріотичного виховання у підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту

1.1. Сутність і зміст поняття спортивно-патріотичного виховання

Осмислення сутності спортивно-патріотичного виховання потребує звернення до ширшого кола понять, зокрема таких, як «виховання», «громадянське виховання», «патріотичне виховання», «національно-патріотичне виховання», а також урахування сучасних суспільних умов, у яких формується особистість майбутнього фахівця фізичної культури і спорту. У сучасній педагогічній науці виховання розглядається як цілеспрямований, системний, багатофакторний процес формування особистості, її ціннісних орієнтацій, моральних якостей, соціального досвіду та готовності до виконання суспільно значущих ролей [1]. У цьому контексті патріотичне й громадянське виховання постають не як периферійні напрями освітньої діяльності, а як базові складники формування особистості, здатної до відповідальної взаємодії з державою, суспільством і національною культурою, що корелює з сучасними підходами до утвердження української національної ідентичності як ціннісної основи виховання [5, с. 5-8; 6, с. 6].

Водночас аналіз сучасних наукових підходів до проблеми спортивно-патріотичного виховання засвідчує наявність певних суперечностей між суспільним запитом на формування громадянсько-патріотичних якостей майбутніх фахівців фізичної культури і спорту та недостатньою теоретико-методологічною обґрунтованістю шляхів їх реалізації у процесі професійної підготовки. До того ж існує помітна невідповідність між тим, наскільки важливим проголошується патріотичне виховання, і тим, наскільки уривчасто воно інтегрується у навчальні програми профільних предметів.

У сучасному науковому дискурсі патріотичне виховання тлумачиться як цілеспрямований процес формування патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, поваги до її історії, культури, мови, державних символів, готовності діяти в інтересах народу і держави. Водночас громадянське виховання пов'язується з розвитком громадянської компетентності, правової

культури, соціальної відповідальності, активної суспільної позиції, здатності брати участь у демократичному житті та усвідомлювати власну належність до політичної спільноти. У наукових працях підкреслюється, що патріотичне і громадянське виховання мають відносну самостійність, однак у реальному освітньому процесі вони перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки патріотизм без громадянської відповідальності ризикує залишитися емоційно-декларативним, а громадянськість без патріотичної основи – втратити ціннісну й культурну укоріненість [2], що узгоджується з положенням про взаємозв'язок національної та громадянської ідентичності у структурі особистості [6, с. 44].

У державних документах України наголошується, що національно-патріотичне виховання має бути спрямоване на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості, поваги до історичної пам'яті, традицій українського народу та готовності до захисту незалежності і територіальної цілісності держави [12; 13; 14; 15]. У зв'язку з цим поняття спортивно-патріотичного виховання доцільно розглядати не ізольовано, а в системі ширших виховних координат, де поєднуються національно-патріотичний, громадянський, моральний і професійно-ціннісний виміри розвитку особистості, що відповідає сучасним концепціям виховання національної ідентичності [5, с. 11-19].

Специфіка спортивно-патріотичного виховання зумовлена тим, що воно реалізується у просторі фізичної культури і спорту, тобто в особливому середовищі, яке поєднує діяльність, змагання, самодисципліну, командну взаємодію, подолання труднощів, дотримання правил, визнання авторитету, відповідальність за результат, повагу до суперника й орієнтацію на самовдосконалення. Саме тому спорт є сприятливим середовищем для формування не лише фізичних якостей, а й рис характеру, громадянських установок, патріотичних почуттів і здатності діяти в інтересах колективу, команди, громади й держави. У сучасних дослідженнях спортивно-патріотичне виховання розглядається як спеціально організований педагогічний процес, спрямований на формування в молоді патріотичних цінностей і якостей засобами фізичної культури та спорту, а готовність майбутнього фахівця до його реалізації передбачає відповідну систему знань, умінь і професійних установок [11], що узгоджується з положенням про діяльнісний характер формування ідентичності [5, с. 27-56].

Національно-патріотична спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, за висновками дослідників, має ґрунтуватися на визнанні того, що фізична культура і спорт є дієвими засобами формування патріотизму, моральної стійкості, поваги до національних традицій і соціально значущої поведінки. При цьому підкреслюється, що патріотична спрямованість професійної підготовки не зводиться до епізодичних виховних заходів, а має пронизувати весь зміст освітнього процесу, форми взаємодії зі здобувачами освіти, методичне забезпечення і практичну підготовку майбутнього фахівця [8], що відповідає сучасному розумінню ролі освіти у формуванні ідентичності як цілісного процесу [6, с. 97].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки спортивно-патріотичне виховання доцільно визначати як інтегративний педагогічний феномен, що реалізується засобами фізичної культури і спорту та поєднує в собі ціннісно-сміслові, діяльнісні й професійно-орієнтовані аспекти підготовки майбутнього фахівця. Таке трактування дозволяє подолати вузьке розуміння цього явища як сукупності епізодичних заходів із патріотичною символікою, натомість акцентуючи на його системному характері, спрямованому на формування громадянської ідентичності, морально-вольових якостей та внутрішньої готовності до реалізації виховного потенціалу спорту у майбутній професійній діяльності.

Зазначене узгоджується із сучасними науковими підходами до розуміння національної ідентичності як інтегративної характеристики особистості, що охоплює її ціннісні орієнтації, самосвідомість та громадянську позицію [6, с. 6], а також із положеннями щодо педагогічних умов, механізмів і технологій її формування в освітньому процесі [5, с. 67-90].

У структурі спортивно-патріотичного виховання доцільно виокремити кілька взаємопов'язаних компонентів. Першим є ціннісно-мотиваційний компонент, який охоплює патріотичні переконання, інтерес до національної історії й культури, повагу до державних символів, позитивну мотивацію до суспільно корисної діяльності, усвідомлення значущості спорту як засобу особистісного і громадянського становлення. Другим виступає когнітивний компонент, що передбачає знання про сутність патріотизму, громадянськості, національної ідентичності, історико-культурні традиції українського спорту, роль видатних спортсменів у суспільному житті, а також розуміння виховного потенціалу фізичної культури і спорту. Третім є діяльнісний компонент, пов'язаний із практичною участю в спортивній, громадській, волонтерській, проєктній та виховній діяльності, у якій патріотичні й громадянські цінності реалізуються в конкретних діях і моделях поведінки. Четвертий – рефлексивно-особистісний компонент, що виявляється в здатності до самоаналізу, самовиховання, відповідального ставлення до власної поведінки, критичного осмислення власних цінностей і професійної ролі [1; 5; 6].

Запропонована структура спортивно-патріотичного виховання відповідає сучасним концепціям становлення української національної ідентичності, у яких акцентується єдність ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів виховання. Водночас вона узгоджується з логікою формування ідентичності як багатовимірного процесу розвитку особистості у взаємодії з соціальним і культурним середовищем [5; 6, с. 44-96].

Важливо підкреслити, що зазначені характеристики набувають практичної значущості лише за умови їх інтеграції у реальний освітній процес, що передбачає цілеспрямоване поєднання навчальної, виховної та спортивної діяльності здобувачів освіти.

Водночас слід наголосити, що зміст спортивно-патріотичного виховання не вичерпується формуванням емоційного ставлення до Батьківщини чи підтриманням символічної лояльності до держави. Його зміст охоплює значно ширший спектр характеристик: громадянську зрілість, повагу до прав і свобод

людини, готовність до соціальної відповідальності, здатність до солідарності та взаємодопомоги, моральну витривалість, волю до подолання труднощів, дисципліну, повагу до правил і готовність працювати на спільний результат. У спортивній діяльності саме ці якості отримують не декларативне, а практичне втілення, що й зумовлює високий виховний потенціал спорту. У сучасних дослідженнях наголошується, що спорт є важливим чинником формування не лише фізично розвиненої, а й соціально зрілої особистості, здатної до громадянської дії [8; 11].

Для системи професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту це означає необхідність інтеграції спортивно-патріотичного виховання в освітній процес на рівні мети, змісту, методів і результатів навчання.

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дозволяє констатувати, що спортивно-патріотичне виховання є складним багатовимірним процесом, який потребує цілісного наукового осмислення та системної організації у структурі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Отже, сутність спортивно-патріотичного виховання полягає в його інтегрованому характері, ціннісній спрямованості та професійно-педагогічному потенціалі. Воно є не окремою виховною акцією і не допоміжним елементом спортивної діяльності, а системним педагогічним процесом, у якому поєднуються патріотичне, громадянське, морально-вольове та професійне виховання. Саме таке розуміння створює методологічне підґрунтя для подальшого аналізу принципів, форм, методів і педагогічних умов реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Це зумовлює необхідність подальшого обґрунтування його структурних компонентів, методологічних засад та педагогічних умов реалізації, що й визначає логіку подальшого викладу матеріалу.

1.2. Теоретико-методологічні підходи до спортивно-патріотичного виховання

Теоретико-методологічне осмислення спортивно-патріотичного виховання передбачає визначення комплексу наукових підходів, які забезпечують його інтерпретацію не лише як окремого напрямку виховної роботи, а як цілісного педагогічного феномена у структурі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Актуальність такого підходу зумовлена тим, що в сучасних умовах патріотичне та громадянське виховання розглядаються як один із пріоритетів державної освітньої політики, а отже потребують концептуально обґрунтованого, системного та методологічно вивіреного підходу до їх реалізації [2; 12].

Водночас аналіз наукових джерел свідчить про певну фрагментарність використання зазначених підходів у практиці професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Нерідко вони застосовуються ізольовано, без належної інтеграції, що знижує ефективність формування патріотичних і громадянських якостей особистості.

Методологічні підходи виконують визначальну функцію в дослідженні, оскільки саме вони задають логіку осмислення цілей, змісту, принципів, форм і результатів спортивно-патріотичного виховання, визначають характер взаємодії між його складниками та забезпечують цілісність наукового аналізу. У цьому контексті базовим виступає системний підхід, який дозволяє розглядати спортивно-патріотичне виховання як багаторівневе педагогічне утворення, у структурі якого взаємопов'язані цінності, цілі, зміст, суб'єкти, методи, організаційні форми та результати освітньо-виховної діяльності.

Оскільки системний підхід фокусується переважно на структурних зв'язках об'єкта, він потребує доповнення діяльним аспектом. У сучасних педагогічних розвідках це реалізується через системно-діяльним підхід, який орієнтує освітній процес не на декларативне засвоєння патріотичних смислів, а на їх активне проживання у конкретних видах діяльності: спортивній, волонтерській чи командній [11].

Важливе місце у дослідженні спортивно-патріотичного виховання займають аксіологічний та соціокультурний підходи. Аксіологічний підхід дозволяє розглядати цей феномен як процес формування системи цінностей особистості, серед яких ключове місце займають патріотизм, громадянська відповідальність, національна гідність, повага до історичної пам'яті, культури, держави та суспільства. Саме через призму цінностей відбувається осмислення змісту спортивної діяльності як такої, що виходить за межі фізичного вдосконалення і набуває глибокого соціально-виховного значення.

Соціокультурний підхід, у свою чергу, акцентує увагу на взаємозв'язку виховання з культурним середовищем, традиціями, історією та національною ідентичністю. У сучасних наукових працях підкреслюється, що формування української національної та громадянської ідентичності є складним багаторівневим процесом, який передбачає інтеграцію культурних, соціальних і ціннісних чинників [5; 6]. У цьому контексті спортивно-патріотичне виховання виступає як один із дієвих механізмів соціалізації молоді, оскільки через спортивну діяльність забезпечується включення особистості у систему соціальних відносин, норм і цінностей.

Важливим доповненням до зазначених підходів є компетентнісний підхід, який набув широкого поширення в сучасній педагогічній теорії та практиці. Його сутність полягає у спрямованості освітнього процесу на формування здатності діяти, а не лише знати. У контексті спортивно-патріотичного виховання це означає підготовку майбутнього фахівця до реальної педагогічної діяльності, що включає проєктування виховних заходів та організацію діяльності [11].

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із міждисциплінарним, який передбачає інтеграцію знань із педагогіки, психології, теорії фізичного виховання, соціології, культурології та інших наук. Такий підхід дозволяє розглядати спортивно-патріотичне виховання як складний міждисциплінарний феномен, що формується на перетині різних галузей знань і практик.

Особливої уваги в контексті дослідження заслуговує суб'єктно-діяльним підхід, який дозволяє розглядати здобувача освіти не просто як

реципієнта зовнішніх виховних впливів, а як активного творця власної професійної та громадянської ідентичності. Суб'єктність студента в контексті спортивно-патріотичного виховання має двовекторну природу: по-перше, вона виявляється у здатності до свідомого прийняття та інтеріоризації патріотичних цінностей (особистісний аспект); по-друге – у готовності виступати активним транслятором цих цінностей у майбутній тренерській чи педагогічній діяльності (професійний аспект). Такий підхід передбачає трансформацію ролі студента: він перестає бути лише об'єктом педагогічного впливу і стає суб'єктом-проектувальником, який навчається конструювати виховне середовище для своїх майбутніх вихованців. Отже, формування суб'єктності забезпечує перехід від пасивного засвоєння знань до формування готовності професійно реалізовувати виховний потенціал спорту.

Окремої уваги заслуговує інтеграція зазначених підходів у контексті формування української національної та громадянської ідентичності. У сучасних наукових дослідженнях підкреслюється, що ефективне виховання ідентичності можливе лише за умови поєднання ціннісного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів [5 с. 11-14]. Саме така інтеграція забезпечує цілісність виховного процесу та його результативність.

З метою структурування теоретико-методологічного підґрунтя дослідження нами розроблено модель взаємозв'язку ключових підходів, що забезпечують цілісність аналізу спортивно-патріотичного виховання, табл. 1.

Таблиця 1

Методологічні підходи дослідження спортивно-патріотичного виховання та їх функціональне призначення

Рівень методології	Методологічні підходи	Функціональне призначення в дослідженні
Загальнонауковий	Системний	Дозволяє представити виховання як цілісну структуру (мета – зміст – результат), де всі елементи взаємопов'язані
Конкретно-науковий	Аксіологічний, Соціокультурний	Обґрунтовує ціннісне наповнення (патріотизм) та враховує вплив національно-культурного середовища на формування особистості
Процесуально-діяльнісний	Системно-діяльнісний, Суб'єктно-діяльнісний	Визначає механіку виховання через активну діяльність та розвиток позиції студента як майбутнього педагога-вихователя
Практико-орієнтований	Компетентнісний, Міждисциплінарний	Спрямований на формування конкретних професійних умінь (проектування заходів, методика тренувань) на основі інтеграції знань

Підсумовуючи результати теоретико-методологічного аналізу, можна констатувати, що ефективність спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту залежить від системної інтеграції низки

наукових підходів, кожен з яких виконує свою специфічну функцію на різних рівнях пізнання.

Ключовим результатом методологічного обґрунтування є визначення ролі суб'єктно-діяльнісного підходу, який у нашому дослідженні постає фундаментальним «містком» між теоретичним навчанням студента у закладі вищої освіти та його майбутньою практичною роботою в умовах закладів загальної середньої освіти, дитячо-юнацьких спортивних шкіл та спортивних клубів. Саме цей підхід забезпечує трансформацію особистісних патріотичних переконань здобувача освіти у професійну готовність до реалізації виховних завдань. Завдяки розвитку суб'єктності майбутній фахівець опановує здатність не лише транслювати спортивні знання, а й виступати активним організатором і проектувальником національно-патріотичного середовища для своїх вихованців.

Таким чином, окреслена методологічна вертикаль створює необхідні умови для переходу від загальнотеоретичних положень до розробки конкретних педагогічних моделей і методик виховання у процесі професійної підготовки.

1.3. Принципи спортивно-патріотичного виховання

Визначення принципів спортивно-патріотичного виховання має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки саме вони задають загальну логіку організації виховного процесу, визначають підходи до добору змісту, форм, методів і педагогічних засобів впливу. У педагогічній науці принципи виховання розглядаються як вихідні положення, що відображають закономірності формування особистості та встановлюють основні вимоги до побудови виховної діяльності. У контексті спортивно-патріотичного виховання принципи відображають поєднання загальнопедагогічних положень, засад національно-патріотичного виховання та специфіки фізичної культури і спорту як особливого соціально-педагогічного середовища [2; 11].

Базовим у цій системі є *принцип національної та громадянської спрямованості*. Його зміст полягає в орієнтації виховного процесу на формування української національної та громадянської ідентичності, патріотичної свідомості, поваги до держави, історичної пам'яті, культури, мови, державних символів і готовності до суспільно відповідальної поведінки. Такий підхід відповідає сучасним державним стратегіям у сфері освіти та виховання, де наголос робиться на утвердженні ідентичності як основи громадянської стійкості та соціальної консолідації [12; 15]. Водночас у сучасних наукових дослідженнях підкреслюється, що формування ідентичності має здійснюватися через інтеграцію ціннісного, когнітивного і діяльнісного компонентів, що особливо ефективно реалізується у спортивному середовищі [5; 6].

Важливим є *принцип гуманістичної та особистісно орієнтованої спрямованості*. Його сутність полягає у визнанні особистості активним суб'єктом виховного процесу, урахуванні її індивідуальних особливостей, потреб, мотивів, життєвого досвіду та рівня розвитку. Патріотичні й громадянські цінності не можуть бути сформовані шляхом зовнішнього нав'язування; вони потребують внутрішнього прийняття, рефлексії та

особистісного переживання. Саме тому спортивно-патріотичне виховання має ґрунтуватися на повазі до гідності особистості, створенні умов для саморозвитку, самовираження та усвідомленого включення в суспільно значущу діяльність [2; 5].

Принцип культуровідповідності та історичної зумовленості передбачає опору на національну культуру, історичну пам'ять, традиції українського народу, приклади видатних спортсменів і моральні взірці. У цьому контексті спортивно-патріотичне виховання набуває особливої ефективності, коли воно інтегрується у простір культурних смислів і національних традицій, формуючи в особистості відчуття належності до національної спільноти. Соціокультурний вимір виховання розглядається як ключовий чинник формування ціннісної системи особистості та її ідентичності [5; 11].

Одним із провідних є *принцип системності, послідовності та наступності*. Його зміст полягає в тому, що формування патріотизму, громадянської відповідальності та професійної готовності має здійснюватися як цілісний і тривалий процес. Спортивно-патріотичне виховання не може обмежуватися епізодичними заходами; воно потребує системної інтеграції у зміст освітнього процесу. У спортивно-патріотичному вихованні цей принцип реалізується через циклічність навчально-тренувального процесу, де виховні впливи інтегруються у кожен етап підготовки – від базової секційної роботи до участі у змаганнях міжнародного рівня, що забезпечує наступність формування громадянської позиції. Такий підхід дозволяє узгодити всі компоненти педагогічної діяльності та забезпечити стійкість виховних результатів [2; 9; 11].

Суттєве значення має також *принцип діяльній та практичній спрямованості*. Його сутність полягає в тому, що патріотичні та громадянські цінності формуються передусім у процесі діяльності, а не лише через інформаційний вплив. Спортивна діяльність, командна взаємодія, участь у змаганнях, проєктній та волонтерській діяльності створюють умови для практичного втілення цінностей, формування відповідальності, дисципліни, взаємоповаги та здатності діяти в інтересах спільноти [9; 10].

У контексті професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту особливого значення набуває принцип інтеграції виховного і професійного компонентів. Спортивно-патріотичне виховання не повинно існувати як окремий або додатковий елемент освітнього процесу; його ефективність значно зростає за умови інтеграції у фахову підготовку, навчально-тренувальну діяльність і педагогічне моделювання. Такий підхід забезпечує формування професійної готовності майбутнього тренера-викладача до реалізації виховного потенціалу спорту [8].

Основоположним є *принцип єдності індивідуального розвитку і колективної взаємодії*. Спорт як соціальне явище поєднує індивідуальне самовдосконалення з колективною діяльністю, що вимагає відповідальності, взаємодії, підтримки, дотримання правил і орієнтації на спільний результат. У цьому контексті спортивно-патріотичне виховання має сприяти формуванню як індивідуальної громадянської позиції, так і здатності до соціальної взаємодії, солідарності та командної відповідальності [2; 5].

Важливим завершальним принципом виступає *принцип рефлексивності та самовиховання*. Його значення полягає в тому, що формування патріотичних і громадянських якостей передбачає внутрішню роботу особистості – самоаналіз, оцінювання власних дій, усвідомлення відповідальності та співвіднесення власної поведінки з ціннісними орієнтирами. Рефлексивність забезпечує перехід від зовнішнього засвоєння норм до їх внутрішнього прийняття та перетворення на стійкі поведінкові установки [2].

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що *принципи спортивно-патріотичного виховання* доцільно систематизувати за кількома взаємопов'язаними групами: світоглядно-ціннісні (що визначають ідейно-смыслову основу виховання), організаційно-педагогічні (що регламентують процес його реалізації) та професійно-рефлексивні (що забезпечують готовність майбутніх фахівців до впровадження відповідної діяльності). Такий підхід дозволяє розкрити цілісність і багаторівневу структуру спортивно-патріотичного виховання, табл. 2.

Отже, принципи спортивно-патріотичного виховання відображають його інтегрований, багатовимірний характер і забезпечують методологічну основу його реалізації у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Їх сукупність дозволяє розглядати спортивно-патріотичне виховання як цілісний педагогічний процес, у якому поєднуються національно-громадянська спрямованість, гуманістична орієнтація, культурна укоріненість, системність, діяльнісна реалізація, професійна інтеграція та рефлексивне самовиховання.

Таблиця 2

Класифікація принципів спортивно-патріотичного виховання

Категорія принципів	Назва принципів	Спрямованість дії
Світоглядно-ціннісні	Національно-громадянської спрямованості Культуровідповідності Гуманістичної спрямованості	Формування ціннісно-світоглядної основи особистості та національної ідентичності
Організаційно-педагогічні	Системності, послідовності та наступності Діяльнісної спрямованості	Забезпечення цілісності, послідовності та ефективності виховного процесу
Особистісно-професійні	Інтеграції виховного і професійного компонентів Рефлексивності та самовиховання Єдності індивідуального розвитку і колективної взаємодії	Формування професійної готовності та особистісної зрілості майбутнього фахівця

1.4. Структура спортивно-патріотичного виховання

Наукове осмислення спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту потребує не лише уточнення його сутності, методологічних підходів і принципів, а й визначення внутрішньої структури цього педагогічного феномена. Саме структурний аналіз дозволяє виявити взаємопов'язані компоненти спортивно-патріотичного виховання, простежити логіку їх формування в освітньому процесі та окреслити критерії результативності. У сучасних дослідженнях простежується стійка

тенденція до розгляду цього процесу як багатовимірного утворення, у якому поєднуються ціннісні, когнітивні, діяльнісні та рефлексивні характеристики особистості [2; 5; 6; 11].

З огляду на це структуру спортивно-патріотичного виховання доцільно розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують формування патріотичних цінностей, громадянської ідентичності, морально-вольових якостей, соціальної відповідальності та професійної готовності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту до реалізації виховного потенціалу спорту. Такий підхід відповідає сучасним науковим уявленням про виховання як інтегрований процес, у якому особистісний розвиток, соціалізація та професійне становлення взаємно зумовлюють одне одного [5; 6].

У межах структурного підходу доцільно виокремити ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діялісно-практичний і рефлексивно-оцінний компоненти, кожен із яких виконує специфічну функцію, але водночас не існує ізольовано від інших. Саме їх сукупність забезпечує системний характер спортивно-патріотичного виховання і дозволяє інтерпретувати його не як сукупність окремих заходів, а як цілісний педагогічний процес [11].

Взаємозв'язок та ієрархічна підпорядкованість компонентів структури спортивно-патріотичного виховання дозволяють представити цей феномен як динамічну систему, де кожен складник виконує специфічну функцію у процесі становлення особистості майбутнього фахівця, рис. 1.

Рис. 1. Структура спортивно-патріотичного виховання як динамічної системи

Провідне місце у структурі спортивно-патріотичного виховання посідає ціннісно-мотиваційний компонент, оскільки саме він визначає внутрішню спрямованість особистості, її ставлення до держави, суспільства, національної культури, громадянського обов'язку, професії та спорту як виховного простору. Цей компонент охоплює патріотичні переконання, інтерес до історії та

культури України, повагу до національних символів, усвідомлення значущості громадянської відповідальності, позитивну мотивацію до суспільно корисної діяльності, готовність до командної взаємодії та прийняття цінностей спортивної етики. У сучасних дослідженнях наголошується, що саме ціннісна сфера забезпечує внутрішню стійкість особистості, її здатність до усвідомленого вибору та відповідальної поведінки [5; 6].

Другим компонентом структури є когнітивний компонент, який передбачає систему знань, уявлень і смислів, необхідних для усвідомленого сприйняття спортивно-патріотичного виховання. Йдеться про знання щодо сутності патріотизму, громадянськості, національної ідентичності, розуміння виховного потенціалу фізичної культури і спорту, обізнаність із національними традиціями тіловиховання, історією українського спортивного руху, знання нормативно-правової бази національно-патріотичного виховання в галузі фізичної культури. Без належного когнітивного підґрунтя патріотичні почуття можуть залишатися ситуативними, тоді як системні знання надають їм світоглядної глибини та стійкості [9; 10; 11].

Не менш значущим є діяльнісно-практичний компонент, що відображає реальне втілення патріотичних, громадянських і моральних цінностей у поведінці, професійній взаємодії та спортивній діяльності. Його зміст полягає у здатності майбутнього фахівця організувати та здійснювати спортивно-патріотичне виховання у різних формах: у навчально-тренувальному процесі, спортивних заходах, проєктній діяльності, волонтерських ініціативах, командній взаємодії. Саме він забезпечує перехід від знання і переконання до дії, що є принципово важливим для формування стійких ціннісних орієнтацій [9; 11].

Завершальним, але не менш важливим, є рефлексивно-оцінний компонент, який забезпечує здатність особистості до самоаналізу, оцінювання власної діяльності, співвіднесення поведінки з ціннісними орієнтирами та подальшого саморозвитку. Значення цього компонента полягає в тому, що він забезпечує внутрішнє прийняття цінностей і перетворення їх на особистісно значущі поведінкові установки. Саме рефлексія виступає механізмом внутрішнього засвоєння цінностей та їх трансформації у стійкі життєві орієнтири [2; 7].

Виокремлені компоненти перебувають у постійній взаємодії. Ціннісно-мотиваційний компонент задає спрямованість особистості; когнітивний забезпечує її знаннями; діяльнісно-практичний реалізує ці знання у поведінці; рефлексивно-оцінний забезпечує осмислення та розвиток. Така взаємопов'язаність підтверджує системний характер спортивно-патріотичного виховання і дозволяє розглядати його як процес, у якому поєднуються особистісний і професійний розвиток [5; 6].

Структура спортивно-патріотичного виховання має також процесуальний вимір. Її функціонування передбачає послідовний перехід від засвоєння знань і цінностей – до їх особистісного прийняття, від прийняття – до практичного втілення у діяльності, від діяльності – до рефлексивного осмислення та саморозвитку. Саме така логіка забезпечує не формальний, а стійкий характер

виховного впливу та відповідає сучасним підходам до формування особистості в освітньому процесі [7; 11].

Отже, структура спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту охоплює взаємопов'язані ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний і рефлексивно-оцінний компоненти. Саме їх сукупність забезпечує цілісність цього педагогічного феномена, дозволяє розкрити його внутрішню логіку та створює наукові підстави для подальшого аналізу педагогічних умов і моделей його реалізації.

2. Історико-педагогічні та концептуальні засади спортивно-патріотичного виховання

2.1. Генеза ідей патріотичного виховання у вітчизняній педагогічній думці

Ідеї патріотичного виховання мають глибоке історичне коріння у вітчизняній педагогічній думці та формувалися під впливом суспільно-історичних умов розвитку українського народу, його боротьби за державність, збереження національної ідентичності, культури та духовних цінностей. У вітчизняній педагогічній традиції патріотичне виховання розглядається не лише як формування емоційного ставлення до Батьківщини, а як цілісний процес становлення особистості, її громадянської позиції, моральної відповідальності та готовності діяти в інтересах суспільства і держави [5; 6].

Витоки ідей патріотичного виховання простежуються у традиціях народної педагогіки, де важливе місце посідали такі цінності, як любов до рідної землі, повага до батьків і предків, готовність до захисту своєї громади, дотримання моральних норм і звичаїв. Народна педагогіка формувала уявлення про патріотизм через фольклор, звичаї, обряди, традиції тіловиховання, що поєднували фізичний розвиток із морально-етичним становленням особистості. Саме у цих традиціях закладено підґрунтя єдності фізичного, духовного та громадянського виховання, яке в подальшому було концептуалізоване у педагогічній науці [5].

Суттєвий внесок у розвиток ідей патріотичного виховання здійснили українські педагоги та громадські діячі XIX – початку XX століття, які розглядали виховання як засіб формування національно свідомої особистості. Зокрема, К. Ушинський обґрунтував принцип народності виховання, підкреслюючи, що освіта має ґрунтуватися на національній культурі, мові та традиціях, оскільки саме вони формують духовну основу особистості. У його педагогічній концепції простежується ідея нерозривного зв'язку виховання з життям народу, його історією і культурою, що виступає важливою передумовою формування патріотичних почуттів [18].

Вагоме місце у розвитку ідей патріотичного виховання посідають педагогічні погляди Г. Ващенка, який розглядав виховання як процес формування національного характеру, духовної стійкості, моральності та готовності до служіння Батьківщині. У його працях акцентується увага на

вихованні сильної, вольової, морально зрілої особистості, здатної до самопожертви заради національних ідеалів. Особливого значення він надавав єдності фізичного, морального і національного виховання, що є концептуально близьким до сучасного розуміння спортивно-патріотичного виховання [4].

Подальшого розвитку ідеї патріотичного виховання набули у працях В. Сухомлинського, який розглядав любов до Батьківщини як результат глибокого особистісного переживання, емоційного зв'язку з рідною землею, людьми, культурою. Він наголошував, що патріотизм формується через діяльність, особистий досвід і моральні вчинки, а не через декларативні настанови. У його педагогічних поглядах особливе місце посідає виховання громадянської відповідальності, гуманістичних цінностей і готовності діяти на благо суспільства [17].

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується переосмисленням ідей патріотичного виховання в умовах становлення української державності, глобалізаційних процесів та сучасних суспільних викликів, зокрема воєнного стану. У цьому контексті патріотичне виховання розглядається як важливий чинник формування національної та громадянської ідентичності, соціальної згуртованості та стійкості суспільства. У сучасних наукових дослідженнях підкреслюється необхідність поєднання аксіологічного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, орієнтації на внутрішнє прийняття цінностей і розвиток суб'єктності особистості [2; 5; 6; 11].

Таким чином, генеза ідей патріотичного виховання у вітчизняній педагогічній думці відображає їх поступовий розвиток від народно-педагогічних традицій до сучасних науково обґрунтованих концепцій. У цих концепціях патріотизм постає як інтегративна характеристика особистості, що поєднує ціннісні орієнтації, громадянську позицію, моральну відповідальність і готовність до активної соціально значущої діяльності. Саме таке розуміння створює теоретичне підґрунтя для подальшого осмислення спортивно-патріотичного виховання як складової професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

2.2. Традиції тіловиховання і національно-патріотичного виховання в Україні

Традиції тіловиховання і національно-патріотичного виховання в Україні мають глибоке історичне підґрунтя і тісно пов'язані з процесами національного відродження, формування громадянської свідомості та боротьби за державність. Особливого розвитку ці традиції набули наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття у діяльності українських молодіжних і спортивно-громадських організацій, серед яких провідне місце посідали товариства «Сокіл», «Січ» та організація «Пласт». Саме у їхній діяльності було вперше системно реалізовано поєднання фізичного виховання, національно-патріотичної ідеології та практичної підготовки молоді до активної громадянської діяльності [1; 6; 16].

Товариство «Сокіл», засноване наприкінці ХІХ століття, стало одним із перших організованих рухів, що поєднав тіловиховання з ідеями національного відродження. Його діяльність ґрунтувалася на ідеї гармонійного розвитку

особистості – фізичного, морального і духовного. Основними формами роботи були гімнастичні вправи, стройова підготовка, масові спортивні заходи, публічні виступи, які мали не лише оздоровчий, а й виразний виховний характер. Через організацію колективної діяльності формувалися дисциплінованість, відповідальність, почуття єдності, національної гідності та готовність до служіння суспільству. Суттєвим аспектом діяльності «Сокола» було виховання через символіку, традиції та урочистості, що сприяло формуванню національної ідентичності молоді [16].

Подібні ідеї розвивалися у діяльності товариства «Січ», яке поєднувало фізичне виховання з військово-патріотичною підготовкою. Основна увага приділялася формуванню сили, витривалості, організованості, дисципліни, а також готовності до захисту Батьківщини. Учасники «Січі» брали участь у стройовій підготовці, фізичних вправах, змаганнях, навчальних зборах, що мали чітко виражену виховну спрямованість. Водночас діяльність цього товариства сприяла формуванню громадянської активності, національної свідомості та колективної відповідальності. Важливим є те, що тіловиховання розглядалося не як самоціль, а як засіб формування морально сильної та патріотично зорієнтованої особистості [16].

Особливе місце у розвитку традицій національно-патріотичного виховання посідає молодіжна організація «Пласт», яка є унікальною моделлю інтеграції фізичного, морального, інтелектуального та громадянського виховання. Заснований на початку ХХ століття, «Пласт» орієнтувався на всебічний розвиток особистості через активну діяльність, самовиховання, систему випробувань, таборування, мандрівництво, участь у громадському житті. Важливою особливістю пластової системи є її діяльнісний характер: вихованці не лише засвоюють знання, а й постійно реалізують їх у практиці, що сприяє формуванню стійких життєвих навичок, відповідальності, лідерських якостей і громадянської позиції.

У структурі пластового виховання важливу роль відіграють такі елементи, як присяга, закон, символіка та традиції, які формують ціннісну основу особистості. Значна увага приділяється вихованню через природу, колективну діяльність, служіння громаді, що забезпечує поєднання індивідуального розвитку із соціальною відповідальністю. У сучасних дослідженнях пластова система обґрунтовується як ефективна модель формування національної ідентичності, громадянської активності та патріотизму молоді.

Спільною рисою діяльності товариств «Сокіл», «Січ» і «Пласт» є органічне поєднання тіловиховання з національно-патріотичним, моральним і громадянським формуванням особистості. Усі ці організації розглядали фізичну підготовку як важливий засіб розвитку характеру, волі, дисципліни, відповідальності та готовності до активної участі в житті суспільства. Вони створювали виховне середовище, у якому фізичний розвиток поєднувався з духовним і громадянським становленням, що залишається актуальним і для сучасної педагогіки фізичної культури і спорту [4; 6; 16].

Значення цих традицій полягає також у тому, що вони заклали підґрунтя сучасного розуміння спортивно-патріотичного виховання як інтегрованого процесу, який поєднує фізичну підготовку, формування ціннісних орієнтацій, розвиток громадянської позиції та підготовку до соціально значущої діяльності. Багато ідей, реалізованих у діяльності зазначених організацій, знаходять своє відображення у сучасних педагогічних підходах, зокрема у поєднанні діяльнісного, аксіологічного та особистісно орієнтованого підходів.

Таким чином, історичний досвід діяльності українських спортивно-громадських організацій свідчить про те, що поєднання тіловиховання з національно-патріотичним формуванням особистості має глибоке історичне коріння і значний виховний потенціал. Саме цей досвід створює важливе теоретичне і практичне підґрунтя для сучасного осмислення спортивно-патріотичного виховання у системі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

2.3. Розвиток спортивно-патріотичного виховання у XX-XXI столітті

Розвиток спортивно-патріотичного виховання у XX-XXI столітті характеризується складною еволюцією, зумовленою зміною суспільно-політичних умов, ідеологічних орієнтирів та державної політики у сфері освіти і фізичної культури. У цей період відбувається трансформація змісту патріотичного виховання – від ідеологізованих моделей до сучасних підходів, орієнтованих на формування національної ідентичності, громадянської відповідальності та суб'єктності особистості. Такий розвиток відображає загальні тенденції еволюції виховання як соціально-педагогічного феномена [5; 6].

У першій половині XX століття розвиток патріотичного і тіловиховного руху в Україні відбувався під впливом попередньо сформованих традицій, зокрема діяльності «Сокола», «Січі» та «Пласту», які заклали основи поєднання фізичного виховання з національно-патріотичним формуванням особистості. Однак із утвердженням радянської влади ці підходи були трансформовані відповідно до нової ідеологічної парадигми.

Зміна суспільно-політичної системи зумовила суттєву трансформацію змісту та цілей виховання, що знайшло відображення у радянській моделі фізичного та патріотичного виховання.

У радянський період фізична культура і спорт розглядалися як інструмент державної політики, спрямованої на формування ідеологічно орієнтованої особистості. Патріотичне виховання у цей час набуло чітко визначеного ідеологічного змісту і було пов'язане з вихованням лояльності до держави, колективізму, дисципліни, готовності до праці та захисту країни. Система фізичного виховання включала масові спортивні рухи, розвиток фізкультурних комплексів, організацію військово-патріотичних заходів, що виконували як оздоровчу, так і виховну функцію.

Водночас важливо відзначити, що поряд з ідеологічною спрямованістю радянська система фізичного виховання забезпечила масовість залучення населення до спорту, розвиток спортивної інфраструктури та формування

культури фізичної активності. Однак патріотичне виховання в зазначений період було позбавлене національно-державницького змісту, що зумовлює необхідність його сучасного критичного переосмислення у контексті національно орієнтованої педагогіки [1; 6].

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році відбувається принципова зміна парадигми патріотичного виховання. На зміну ідеологізованим підходам приходить орієнтація на формування національної ідентичності, громадянської свідомості, демократичних цінностей, поваги до прав і свобод людини. У сфері фізичної культури і спорту утверджується розуміння їхнього виховного потенціалу як засобу формування гармонійно розвиненої, соціально активної та відповідальної особистості.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки спортивно-патріотичне виховання розглядається як інтегративний процес, що поєднує фізичний розвиток із формуванням ціннісних орієнтацій, громадянської позиції, моральної відповідальності та соціальної активності. У наукових дослідженнях підкреслюється необхідність інтеграції аксіологічного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів, що забезпечують цілісність виховного впливу та його ефективність у сучасних умовах [8; 10].

Особливої актуальності спортивно-патріотичне виховання набуває в умовах сучасних суспільних викликів, зокрема воєнного стану. У цих умовах зростає значення формування національної стійкості, громадянської відповідальності, готовності до захисту держави, моральної витривалості та соціальної згуртованості. Фізична культура і спорт виступають важливим ресурсом не лише фізичного розвитку, а й психологічної підтримки, формування сили духу, здатності до подолання труднощів та ефективної командної взаємодії.

Сучасний розвиток спортивно-патріотичного виховання пов'язаний також із впровадженням інноваційних педагогічних технологій, інтерактивних методів, проєктної та волонтерської діяльності, що сприяють формуванню активної життєвої позиції молоді. У професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту особлива увага приділяється формуванню їх готовності реалізовувати виховний потенціал спорту, інтегрувати патріотичні цінності у навчально-тренувальний процес та організовувати соціально значущу діяльність [9; 10].

Таким чином, розвиток спортивно-патріотичного виховання у ХХ-ХХІ столітті відображає складний процес переходу від ідеологізованих моделей до сучасних науково обґрунтованих підходів, орієнтованих на особистість, її ціннісну сферу, громадянську ідентичність і активну соціальну позицію. Сучасне розуміння цього феномена ґрунтується на інтеграції історичного досвіду, національних традицій і досягнень педагогічної науки, що створює підґрунтя для його ефективної реалізації у системі професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

2.4. Сучасні тенденції та виклики спортивно-патріотичного виховання в умовах війни

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими повномасштабною війною, що суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності, зокрема освіту, фізичну культуру і спорт. У цих умовах спортивно-патріотичне виховання набуває особливого значення як чинник формування національної стійкості, громадянської відповідальності, моральної витривалості та готовності до захисту держави. Водночас змінюється не лише його зміст, а й підходи до організації, пріоритети та функціональне навантаження [1; 2; 5].

Логічним продовженням трансформацій, розглянутих у попередньому підрозділі, є посилення ціннісного виміру спортивно-патріотичного виховання. У сучасних умовах патріотизм набуває конкретного змісту, пов'язаного з усвідомленням національної ідентичності, відповідальністю за долю держави та готовністю до активної громадянської діяльності. У цьому контексті фізична культура і спорт виступають не лише як засіб фізичного розвитку, а як важливий соціокультурний простір формування національної гідності, єдності та солідарності.

Однією з ключових тенденцій є інтеграція спортивно-патріотичного виховання з формуванням психологічної стійкості особистості. Війна створює постійний психоемоційний тиск, що актуалізує необхідність розвитку здатності до адаптації, подолання стресу та збереження внутрішньої рівноваги. У цьому аспекті фізична активність і спорт виконують важливу функцію психологічної підтримки, сприяють формуванню витривалості, самоконтролю, впевненості у власних силах і готовності діяти в умовах невизначеності. Таким чином, спортивно-патріотичне виховання набуває не лише виховного, а й психорегуляційного значення.

Наступною тенденцією є посилення діяльнісного характеру виховання. У сучасних умовах особливого значення набувають форми, що передбачають активну участь молоді у соціально значущій діяльності: волонтерських ініціативах, благодійних спортивних заходах, громадських проєктах, спрямованих на підтримку суспільства і держави. Важливою тенденцією в умовах дистанційного навчання та частих повітряних тривог стає «діджиталізація» патріотичного виховання, що передбачає використання цифрових платформ для координації волонтерства, проведення патріотичних онлайн-челенджів та інтерактивних марафонів. Це дозволяє зберігати виховний вплив та підтримувати зв'язок із молоддю навіть у межах віртуального освітнього простору. Такі форми забезпечують перехід від декларативного патріотизму до практичної реалізації громадянських цінностей, сприяють формуванню відповідальності, ініціативності та здатності до соціальної взаємодії [5; 6].

Суттєвою тенденцією є також переосмислення ролі фахівця фізичної культури і спорту у виховному процесі. У сучасних умовах тренер або вчитель виступає не лише як організатор навчально-тренувальної діяльності, а як носій цінностей, вихователь, наставник і соціальний лідер. Це зумовлює підвищення

вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема до їх готовності реалізовувати виховний потенціал спорту, інтегрувати патріотичні цінності у професійну діяльність та працювати в умовах соціальних викликів [9; 10; 11].

Поряд із позитивними тенденціями, сучасний етап розвитку спортивно-патріотичного виховання супроводжується низкою викликів. Одним із них є ризик формалізації патріотичного виховання, коли воно зводиться до зовнішніх атрибутів або символічних заходів без глибокого особистісного змісту. У таких випадках патріотизм не стає внутрішньою цінністю особистості, що суттєво знижує ефективність виховного впливу. У зв'язку з цим сучасні педагогічні підходи акцентують увагу на необхідності формування внутрішнього прийняття цінностей, розвитку рефлексії та суб'єктності [2].

Ще одним важливим викликом є психоемоційне виснаження молоді, спричинене умовами війни, тривожністю, нестабільністю та втратами. Це потребує впровадження більш гнучких, психологічно чутливих і підтримувальних педагогічних стратегій, що поєднують виховні завдання із забезпеченням емоційного благополуччя особистості. У цьому контексті спортивно-патріотичне виховання має виконувати не лише формувальну, а й компенсаторну функцію.

Окремим критичним викликом для сфери фізичної культури і спорту є безпековий аспект. Необхідність врахування доступності укриттів під час тренувань, обмеження щодо проведення масових заходів та перенесення змагань у безпечні регіони безпосередньо впливають на методіку спортивно-патріотичного виховання. Це вимагає від фахівців гнучкості в організації виховного процесу, трансформації традиційних форм тренувальної діяльності та пріоритезації безпеки учасників без втрати якості ціннісного впливу.

До викликів також належить необхідність оновлення змісту і методів виховання відповідно до сучасних умов. Це передбачає інтеграцію інноваційних педагогічних технологій, використання інтерактивних форм роботи, розвиток проєктної діяльності та врахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Особливого значення набуває компетентнісний підхід, який орієнтує на формування здатності діяти, приймати рішення і нести відповідальність у реальних життєвих ситуаціях.

Таким чином, сучасні тенденції розвитку спортивно-патріотичного виховання в умовах війни визначаються посиленням його ціннісного, діяльнісного, психологічного і професійного вимірів. Водночас наявні виклики зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів, оновлення змісту і методів виховання, орієнтації на особистість як активного суб'єкта соціальної взаємодії. У цих умовах спортивно-патріотичне виховання постає як важливий ресурс зміцнення суспільства, формування свідомої, стійкої та відповідальної молоді, що узагальнено у табл. 3.

Сучасні тенденції та виклики спортивно-патріотичного виховання в умовах війни

Категорія	Ключові аспекти (тенденції)	Педагогічні відповіді / шляхи подолання викликів
Ціннісна	Посилення значення національної ідентичності, громадянської відповідальності та внутрішнього прийняття патріотичних цінностей	Запобігання формалізації виховання через залучення до соціально значущої діяльності, проєктів і практик громадянської участі
Психологічна	Інтеграція спортивної діяльності з формуванням психологічної стійкості, здатності до адаптації та подолання стресу	Впровадження психолого-педагогічних технологій підтримки, розвитку саморегуляції та емоційної стійкості
Діяльнісна	Активізація участі молоді у волонтерській, громадській та благодійній діяльності	Оновлення форм і методів виховання з урахуванням реальних соціальних практик та умов війни
Цифрова	Розвиток діджиталізованих форм патріотичного виховання (онлайн-челенджі, марафони, координація волонтерства)	Адаптація цифрових інструментів до освітніх і виховних цілей, забезпечення змістовності та системності онлайн-активностей
Професійна	Переосмислення ролі фахівця як наставника, носія цінностей і соціального лідера	Підвищення професійної готовності до виховної діяльності, роботи в умовах стресу та соціальних викликів
Безпекова	Урахування умов воєнного стану у фізичному вихованні та спортивній діяльності	Трансформація форм організації занять із пріоритетизацією безпеки, адаптація тренувального процесу до наявних обмежень

Подана таблиця узагальнює ключові тенденції та виклики розвитку спортивно-патріотичного виховання в умовах війни та окреслює основні напрями їх педагогічного осмислення і практичної реалізації.

3. Теоретико-методичні засади реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту

3.1. Педагогічні умови ефективної реалізації спортивно-патріотичного виховання

Ефективність спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту значною мірою визначається створенням цілісної системи педагогічних умов, що забезпечують узгодженість змісту, форм і методів освітнього процесу, а також сприяють досягненню стійких виховних результатів. У сучасній педагогічній науці педагогічні умови розглядаються як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників освітнього середовища, організаційно-педагогічних засобів та методичних впливів, що забезпечують ефективність функціонування педагогічної системи і досягнення визначеної мети виховання [1].

У контексті спортивно-патріотичного виховання педагогічні умови мають забезпечувати не лише засвоєння знань про патріотизм і громадянські цінності, а й їх внутрішнє прийняття, особистісне осмислення та реалізацію у практичній діяльності. Такий підхід ґрунтується на інтеграції аксіологічного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів, які дозволяють розглядати виховання як процес формування ціннісної сфери особистості, її активної життєвої позиції та здатності до відповідальної поведінки [2; 8; 9].

Першою педагогічною умовою є формування ціннісно-мотивованого освітнього середовища, спрямованого на розвиток патріотичних, громадянських і моральних якостей особистості. Таке середовище передбачає системне наповнення освітнього процесу змістом, що відображає національні цінності, історичний досвід, культурні традиції та досягнення українського спорту. Водночас важливою складовою є створення атмосфери поваги до державних символів, суспільних норм і колективних цінностей. У межах такого середовища патріотизм формується як внутрішня цінність особистості, а не як зовнішня нормативна вимога, що відповідає сучасному розумінню виховання як процесу привласнення цінностей.

Другою педагогічною умовою є інтеграція спортивно-патріотичного компонента у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Це передбачає включення відповідних змістових модулів, тем і виховних завдань у фахові дисципліни, реалізацію міждисциплінарних зв'язків, а також поєднання навчального і виховного компонентів освітнього процесу. Така інтеграція забезпечує системність виховного впливу і дозволяє уникнути його фрагментарності, сприяючи формуванню цілісної професійної та громадянської позиції майбутнього фахівця.

Третьою педагогічною умовою є використання діялісно-практичних форм і методів організації освітнього процесу. У сучасних педагогічних дослідженнях обґрунтовується, що ефективне виховання можливе лише за умови активного включення особистості у різні види діяльності, у процесі яких формуються її ціннісні орієнтації, соціальні установки та поведінкові моделі. У сфері спортивно-патріотичного виховання це реалізується через організацію командної діяльності, участь у спортивно-патріотичних заходах, проєктній та волонтерській діяльності, що дозволяє забезпечити практичну спрямованість виховання і його життєву значущість.

Четвертою педагогічною умовою є забезпечення рефлексивно-суб'єктної позиції здобувача освіти у процесі виховання. Це передбачає створення педагогічних ситуацій, у яких особистість має можливість аналізувати власний досвід, оцінювати свої дії, усвідомлювати цінності та формувати особистісну позицію щодо патріотизму і громадянської поведінки. Розвиток рефлексії і суб'єктності забезпечує перехід від зовнішнього засвоєння норм до їх внутрішнього прийняття і реалізації у поведінці, що є ключовою умовою формування зрілої особистості.

Важливо підкреслити, що зазначені педагогічні умови не існують ізольовано, а утворюють взаємопов'язану систему, у якій кожен елемент підсилює інші (див. рис. 2). Саме їх комплексна реалізація забезпечує цілісність

і ефективність спортивно-патріотичного виховання, дозволяє досягти узгодженості між знаннями, цінностями та поведінкою особистості майбутнього фахівця.

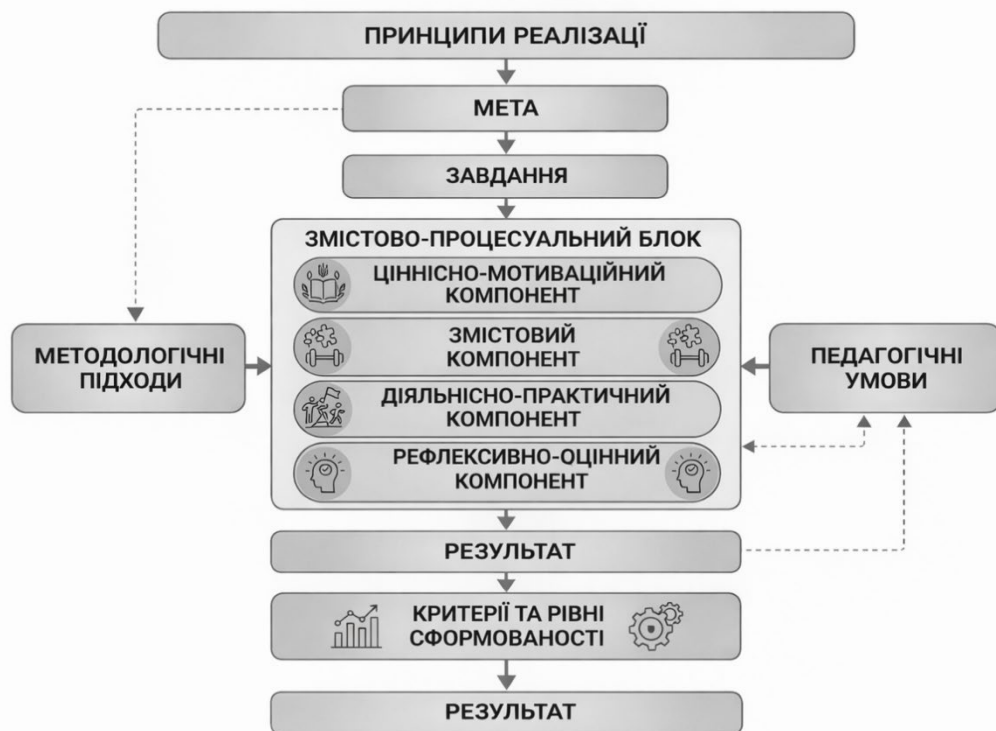
Рис. 2. Система педагогічних умов реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту

Таким чином, педагогічні умови ефективного реалізації спортивно-патріотичного виховання полягають у створенні ціннісно насиченого освітнього середовища, інтеграції виховного компонента у професійну підготовку, використанні діяльнісно-практичних форм і методів, а також забезпеченні рефлексивно-суб'єктної позиції особистості. Їх системна реалізація створює підґрунтя для формування готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній діяльності, що забезпечує формування ціннісно орієнтованої, соціально активної та професійно готової особистості фахівця

3.2. Авторська модель спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту

Сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, детерміновані складними соціокультурними трансформаціями та безпековими викликами воєнного часу, зумовлюють необхідність розроблення та впровадження цілісної педагогічної моделі. Така модель спрямована на досягнення синергії ціннісного, змістового, діяльнісного та рефлексивного компонентів освітнього процесу. Пропонована авторська модель спрямована не лише на формування системи теоретичних знань про

патріотизм, а передусім на розвиток внутрішньої, особистісно значущої готовності особистості до реалізації відповідних цінностей у майбутній професійній та соціальній діяльності, рис 3.

Рис. 3. Структурно-функціональна модель спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту

На рис. 3 представлено авторську структурно-функціональну модель спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Ця модель репрезентує цілісну педагогічну структуру, що відображає взаємозв'язок цільового, змістово-процесуального та діагностико-результативного блоків, а також фундаментальну роль методологічних підходів і визначених раніше педагогічних умов у забезпеченні ефективності виховного процесу.

Розроблена авторська модель ґрунтується на засадах аксіологічного, діяльнісного, системного та особистісно орієнтованого підходів. Вона враховує сучасні соціокультурні умови, зокрема виклики воєнного стану, які актуалізують значення патріотичного, громадянського та морального виховання молоді, а також необхідність формування національної стійкості.

Метою моделі є концептуальне обґрунтування та практичне забезпечення формування готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній діяльності.

Відповідно до мети визначено такі *завдання моделі*:

- формування патріотичних і громадянських цінностей особистості на засадах національної ідентичності;

– розвиток морально-вольових якостей, відповідальності, дисциплінованості та здатності до ефективної командної взаємодії в екстремальних умовах;

– засвоєння фундаментальних теоретичних знань про сутність, зміст, форми та методику спортивно-патріотичного виховання;

– набуття практичного досвіду організації виховної діяльності у сфері фізичної культури і спорту, що базується на принципах інноваційності та безпекоцентризму;

– активізація процесів рефлексії, самовиховання та становлення зрілої суб'єктної позиції майбутнього фахівця як носія національних цінностей.

Стартовим етапом функціонування моделі виступає *цільовий блок* (відображений через блоки «Мета» та «Завдання»). Він виконує регулятивну функцію, визначаючи стратегічну мету та завдання спортивно-патріотичного виховання, орієнтуючи освітній процес на формування професійної готовності до виховної діяльності та активної громадянської позиції.

1. **Ціннісно-мотиваційний компонент.** Є системоутворювальним чинником, що передбачає формування у здобувачів освіти патріотичних переконань, громадянської відповідальності, національної ідентичності та глибокого усвідомлення значущості професійної діяльності у розбудові суспільства і держави. Саме цей компонент забезпечує внутрішню мотивацію до участі у виховній діяльності та прийняття відповідних цінностей як особистісно значущих.

2. **Змістовий компонент.** Репрезентує когнітивну основу підготовки, що охоплює систему знань про теоретичні основи патріотичного виховання, історію розвитку фізичної культури і спорту в Україні крізь призму державотворення, роль спорту у формуванні національної єдності, а також сучасні підходи до організації виховної роботи. Він формує інтелектуальний фундамент професійної діяльності майбутнього фахівця.

3. **Діяльнісно-практичний компонент.** Характеризує процесуальний аспект моделі, передбачаючи активне залучення здобувачів освіти до різних видів діяльності, у ході яких формуються практичні уміння і навички організації спортивно-патріотичного виховання. Це участь у спортивних заходах, реалізація виховних проєктів, командна діяльність, волонтерська активність. Особливого значення набуває діджиталізація виховного процесу – використання цифрових платформ для дистанційної координації волонтерства та проведення патріотичних онлайн-челенджів, що забезпечує безперервність виховного впливу в умовах дистанційного навчання та повітряних тривог. Реалізація цього компонента здійснюється з неухильним дотриманням безпекових протоколів. Таким чином, діяльнісний вимір забезпечує перехід від засвоєння знань до їх практичної реалізації у поведінці та професійній діяльності майбутнього фахівця.

4. **Рефлексивно-оцінний компонент.** Забезпечує діагностичний супровід та розвиток здатності до самоаналізу, оцінювання власної діяльності, усвідомлення рівня сформованості цінностей і професійної готовності. Він

сприяє становленню суб'єктної позиції особистості як необхідної умови ефективної виховної діяльності та безперервного самовдосконалення.

5. Результативний компонент. Фіксує кінцевий результат реалізації моделі – сформовану інтегративну готовність майбутнього фахівця фізичної культури і спорту до здійснення спортивно-патріотичного виховання у професійній діяльності.

Реалізація моделі здійснюється на основі визначених принципів: національно-громадянської спрямованості, гуманістичної орієнтації, культуровідповідності та безпекоцентризму, системності, діяльнісності, інтеграції навчального і виховного компонентів, рефлексивності. Їх сукупність забезпечує цілісність, адаптивність та узгодженість функціонування моделі.

Процесуальний алгоритм реалізації моделі доцільно структурувати за трьома основними *етапами*:

- Мотиваційно-орієнтаційний: спрямований на формування інтересу, первинних ціннісних установок і усвідомлення суспільної значущості спортивно-патріотичного виховання.

- Змістово-технологічний (або змістово-діяльнісний): передбачає активне засвоєння знань, оволодіння методикою виховання та включення у практичну діяльність (тренерська практика, волонтерство, онлайн-проекти).

- Рефлексивно-узагальнювальний: орієнтований на осмислення отриманого досвіду, оцінювання результатів та остаточне формування готовності до професійної діяльності.

Для верифікації ефективності реалізації моделі визначено такі *критерії*:

- мотиваційний (рівень сформованості цінностей і мотивації до виховної роботи);

- когнітивний (обсяг і якість теоретичних знань);

- діяльнісний (сформованість практичних умінь та навичок);

- рефлексивний (здатність до самоаналізу і саморозвитку).

Відповідно до цих критеріїв виокремлюються рівні сформованості готовності: високий (професійно-креативний), середній (функціонально-стабільний) і початковий (адаптивно-відтворювальний).

Резюмуючи, слід зазначити, що авторська структурно-функціональна модель спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту є цілісною, динамічною педагогічною системою. Вона інтегрує ціннісні орієнтири, зміст освіти, інноваційні та безпекоцентровані діяльнісні практики та рефлексивні механізми. Її системна імплементація у професійну підготовку забезпечує формування не лише знань і умінь, а й глибокої внутрішньої готовності особистості до реалізації спортивно-патріотичного виховання як невід'ємної складової професійної діяльності в сучасних умовах.

3.3. Методичне забезпечення та практична реалізація авторської моделі спортивно-патріотичного виховання

Реалізація авторської моделі спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, а також визначених

педагогічних умов (розд. 3.1), потребує цілісного методичного забезпечення, спрямованого на трансформацію теоретичних положень у практику освітнього процесу. Методичне забезпечення у цьому контексті розглядається як системно організована сукупність змісту, форм, методів і засобів навчання, що забезпечують досягнення визначеної мети та реалізацію педагогічних умов функціонування моделі.

Ключовим елементом методичного забезпечення є освітній компонент «Спортивно-патріотичне виховання», який інтегрує у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту питання формування патріотичних цінностей, громадянської відповідальності та готовності до виховної діяльності. Зміст зазначеного компонента орієнтований на поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю, що відповідає сучасним підходам до професійної освіти у сфері фізичної культури і спорту.

Важливою складовою методичного забезпечення є силабус дисципліни, який визначає мету, завдання, структуру змісту, результати навчання, форми організації освітнього процесу та критерії оцінювання. Його використання забезпечує логічну впорядкованість навчального процесу, прозорість вимог і орієнтацію здобувачів освіти на досягнення програмних результатів, зокрема формування готовності до реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній діяльності.

Практична реалізація авторської моделі передбачає використання різноманітних форм організації освітнього процесу, які забезпечують інтеграцію теоретичної та практичної підготовки. До таких форм належать:

- проблемні та оглядові лекції, спрямовані на формування системи знань і ціннісних орієнтацій;
- практичні заняття, що забезпечують застосування знань у змодельованих і реальних педагогічних ситуаціях, у тому числі тих, що вимагають дотримання безпекових протоколів (організація занять у безпечних локаціях/укриттях);
- тренінгові заняття, спрямовані на розвиток комунікативних, організаційних і рефлексивних умінь;
- проєктна діяльність, у межах якої здобувачі освіти розробляють і реалізують спортивно-патріотичні заходи;
- моделювання професійних ситуацій, що забезпечує формування готовності до практичної діяльності, зокрема алгоритмів дій під час повітряної тривоги на змаганнях чи тренуваннях;
- участь у волонтерських і соціально значущих ініціативах.

Застосування зазначених форм забезпечує реалізацію діяльнісного підходу, відповідно до якого формування цінностей і професійної готовності відбувається у процесі активної діяльності здобувачів освіти.

Методичний інструментарій реалізації моделі охоплює систему методів навчання і виховання, серед яких доцільно виокремити:

- інтерактивні методи (дискусії, дебати, робота в малих групах);
- проєктні методи;

- метод аналізу педагогічних ситуацій (case-study), зокрема тих, що виникають в умовах воєнного стану (організація евакуації вихованців, надання першої домедичної допомоги);
- методи стимулювання і мотивації;
- рефлексивні методи (самоаналіз, рефлексивні обговорення, ведення рефлексивних записів);
- цифрові методи (використання онлайн-платформ для координації волонтерської діяльності, участь у патріотичних онлайн-челенджах, ведення цифрових портфоліо патріотичних досягнень).

Застосування зазначених методів забезпечує не лише засвоєння знань, а й розвиток критичного мислення, здатності до прийняття рішень, формування ціннісних орієнтацій та професійної позиції майбутнього фахівця.

Важливе місце у структурі методичного забезпечення посідають практико-орієнтовані завдання, які забезпечують формування досвіду професійної діяльності. До таких завдань належать:

- розроблення сценаріїв спортивно-патріотичних заходів;
- підготовка та проведення виховних занять;
- аналіз і оцінювання ефективності виховної діяльності;
- розроблення і реалізація власних міні-проектів.

Виконання зазначених завдань сприяє формуванню практичних умінь, розвитку професійного мислення та здатності до самостійної організації виховної діяльності.

Реалізація авторської моделі передбачає також використання різноманітних засобів навчання, зокрема навчально-методичних посібників, мультимедійних матеріалів, цифрових ресурсів (інтерактивні онлайн-карти спортивної слави України, віртуальні екскурсії до музеїв спорту, мобільні додатки для тренувань з елементами патріотичного квесту), відеоконтенту, а також матеріалів, що відображають історичний і сучасний розвиток фізичної культури і спорту. Їх використання підвищує наочність, доступність і мотиваційну привабливість освітнього процесу.

Практична реалізація моделі засвідчує, що інтеграція спортивно-патріотичного компонента у професійну підготовку майбутніх фахівців фізичної культури і спорту сприяє зростанню рівня їхньої готовності до здійснення виховної діяльності, розвитку патріотичних цінностей, громадянської позиції та професійної відповідальності. Комплексне використання методичного забезпечення забезпечує цілісність освітнього процесу та його відповідність сучасним суспільним запитам.

Таким чином, методичне забезпечення та практична реалізація авторської моделі спортивно-патріотичного виховання ґрунтуються на поєднанні теоретичних положень і діяльнісних практик, використанні різноманітних форм, методів і засобів навчання, що у сукупності забезпечує формування готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до ефективної реалізації спортивно-патріотичного виховання у професійній діяльності.

Висновки

У результаті проведеного дослідження здійснено теоретико-методологічне обґрунтування спортивно-патріотичного виховання як важливої складової професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Узагальнення наукових джерел, нормативних положень і сучасних педагогічних підходів дало змогу встановити, що спортивно-патріотичне виховання в сучасних умовах доцільно розглядати як цілісний, системно організований педагогічний процес, спрямований на формування патріотичних цінностей, громадянської ідентичності, морально-вольових якостей, соціальної відповідальності та готовності фахівця до реалізації виховного потенціалу спорту у професійній діяльності.

Уточнено сутність поняття «спортивно-патріотичне виховання» як інтегрованого педагогічного процесу, що поєднує патріотичне, громадянське, морально-вольове та професійне виховання засобами фізичної культури і спорту. Обґрунтовано, що його зміст не обмежується організацією окремих заходів патріотичного спрямування, а передбачає системне формування особистості, її ціннісної сфери, професійної позиції та готовності до виховної діяльності.

Визначено, що теоретико-методологічною основою спортивно-патріотичного виховання є інтеграція системного, аксіологічного, особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та суб'єктно-діяльнісного підходів. Їх поєднання забезпечує розгляд цього явища як багатовимірної педагогічного процесу, що охоплює ціннісний, змістовий, діяльнісний, культурний і професійний аспекти підготовки фахівця.

Обґрунтовано систему принципів спортивно-патріотичного виховання, до яких віднесено принципи національно-громадянської спрямованості, гуманістичної та особистісно орієнтованої спрямованості, культуровідповідності та історичної зумовленості, системності, послідовності й наступності, діяльнісної та практичної спрямованості, інтеграції виховного і професійного компонентів, єдності індивідуального розвитку і колективної взаємодії, а також рефлексивності та самовиховання. Їх реалізація забезпечує цілісність і результативність виховного процесу.

Показано, що структура спортивно-патріотичного виховання охоплює ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діялісно-практичний і рефлексивно-оцінний компоненти, які перебувають у взаємозв'язку та взаємозумовлюють один одного. Ціннісно-мотиваційний компонент визначає внутрішню спрямованість особистості, когнітивний – забезпечує її знаннями, діялісно-практичний – сприяє реалізації цінностей у поведінці та професійній діяльності, а рефлексивно-оцінний – забезпечує самоаналіз і самовдосконалення.

Установлено, що спортивно-патріотичне виховання виконує комплекс взаємопов'язаних функцій, зокрема: ціннісно-орієнтаційну, громадянсько-ідентифікаційну, когнітивно-світоглядну, розвивальну, соціалізаційно-інтегративну, професійно-орієнтаційну, діялісно-практичну та рефлексивно-самовиховну. Сукупність цих функцій підтверджує його системоутворюючу роль у професійній підготовці фахівців фізичної культури і спорту.

Аналіз історико-педагогічних передумов засвідчив, що ідеї спортивно-патріотичного виховання мають глибоке коріння у вітчизняній педагогічній традиції. Показано, що діяльність товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт», а також розвиток патріотичного виховання у ХХ-ХХІ столітті сформували підґрунтя для сучасного розуміння спорту як ефективного засобу формування національної ідентичності, громадянської свідомості та моральної стійкості особистості.

Визначено, що в умовах воєнного стану спортивно-патріотичне виховання набуває особливої значущості як чинник формування національної стійкості, громадянської відповідальності, соціальної солідарності та психологічної витривалості молоді. Водночас виявлено низку сучасних викликів, серед яких: ризик формалізації виховного процесу, психоемоційне виснаження здобувачів освіти, необхідність оновлення змісту і методів виховної роботи та посилення практико-орієнтованого характеру підготовки.

Обґрунтовано педагогічні умови ефективної реалізації спортивно-патріотичного виховання, а саме: формування ціннісно мотивованого освітнього середовища; інтеграцію виховного компонента у зміст професійної підготовки; використання діяльнісно-практичних форм і методів; забезпечення рефлексивно-суб'єктної позиції здобувача освіти. Доведено, що їх комплексна реалізація є необхідною передумовою формування готовності фахівців до виховної діяльності.

Розроблено авторську структурно-функціональну модель спортивно-патріотичного виховання майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, яка охоплює цільовий, ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний та результативний компоненти. Модель ґрунтується на визначених теоретико-методологічних підходах і принципах, зокрема безпекоцентризму та діджиталізації, а також педагогічних умовах та реалізується через мотиваційно-орієнтаційний, змістово-діяльнісний і рефлексивно-узагальнювальний етапи.

Доведено, що ефективна реалізація авторської моделі потребує цілісного методичного забезпечення, яке охоплює освітній компонент, силабус дисципліни, методичні матеріали, практико-орієнтовані завдання, а також систему форм, методів і засобів навчання. Використання проблемних лекцій, практичних занять, тренінгів, кейс-аналізу, проєктної діяльності, моделювання професійних ситуацій (з урахуванням безпекових протоколів воєнного стану), волонтерських практик та цифрових інструментів координації виховної діяльності забезпечує інтеграцію теоретичної підготовки з практичною діяльністю.

Отже, спортивно-патріотичне виховання у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту виступає системоутворюючим чинником формування їхньої професійної, громадянської та ціннісної зрілості. Його ефективність зумовлюється інтеграцією виховного компонента в освітній процес, поєднанням теоретичних і практичних засад підготовки та орієнтацією на особистість як активного суб'єкта професійного і громадянського становлення.

Перспективи подальших досліджень полягають в експериментальній перевірці ефективності запропонованої моделі, розробленні діагностичного інструментарію оцінювання рівнів сформованості спортивно-патріотичної вихованості та вдосконаленні методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
2. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2019. Вип. 23, кн. 1. С. 6–15. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717745/1/Патріотичне%20і%20громадянське%20виховання%20у%20власних%20межах.pdf>
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12–13. С. 26–37.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для виховників, учителів і українських родин. Брюссель : Видання Центральної управи Спілки української молоді, 1976. 208 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/15222-vashhenko-g-vihovniy-ideal-pidruchnik-dlya-vihovnikiv-uchiteliv-i-ukrayinskih-rodin/>
5. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : методичний посібник / Журба К. О., Бех І. Д., Канішевська Л. В., Корнієнко А. В., Малиношевський Р. В., Рейпольська О. Д. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-26-0-2024-124>
6. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко та ін. ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : Компрінт, 2024. 232 с.
7. Кремень В. Г. Філософія освіти: пошук пріоритетів : монографія : у 7 кн. Кн. 2 : Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіта. Київ : МП Леся, 2012. 523 с.
8. Отравенко О. В. Національно-патріотична спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2016. № 6 (303), ч. 1. С. 272–281. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8210>
9. Отравенко О. В., Пелипась Д. С. Методологія підготовки майбутніх учителів фізичної культури до спортивно-патріотичної діяльності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 1 (45). С. 22–29. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10128>
10. Пелипась Д. С. Педагогічні підходи до спортивно-патріотичного виховання майбутніх учителів фізичної культури. *Вісник Луганського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2020. № 4 (335), Ч. 2. С. 813-820. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6461/Pelipas.pdf>

11. Пелипась Д. С. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до роботи з спортивно-патріотичного виховання здобувачів базової середньої освіти. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2019. № 4 (327), ч. 2. С. 104-113. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4186>

12. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0527729-22>

13. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808-12>

14. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : розпорядження КМУ від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/710-2018-%D1%80>

15. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : постанова КМУ від 15.12.2023 № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1322-2023-%D0%BF>

16. Сова А. О. Символіка українських молодіжних організацій «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг» у Галичині (кінець XIX століття – 1939 р.): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: спеціальність 07.00.01. Львів, 2009. 20 с.

17. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина ; Листи до сина. Київ : Радянська школа, 1977. 668 с.

18. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Київ : Радянська школа, 1983. Т. 2. 360 с.